

Provinciale Economische Verkenning

1989

PROVINCIE GELDERLAND

Provinciale Economische Verkenning

1989

Februari 1989

Menno Walsweer
Bureau Economisch Onderzoek
Dienst ABEZ
Provincie Gelderland

	WOORD VOORAF	3
	Hoofdstuk	
I	INLEIDING EN SAMENVATTING	5
	1 Inleiding	5
	2 Werkgelegenheidsontwikkeling	5
	3 Beroepsbevolking	5
	4 De Arbeidsmarkt	6
	5 Ontwikkeling van de huidige werkloosheid	7
II	VERWACHTINGEN VOOR DE NEDERLANDSE ECONOMIE	10
	1 De internationale context	10
	2 De nationale economie	10
	2.1 Productie en export	10
	2.2 Binnenlandse bestedingen	11
	2.3 Koopkracht	11
	2.4 Financieringstekort	12
	3 Productie, werkgelegenheid en arbeidsmarkt	12
III	VERWACHTINGEN VOOR DE GELDERSE ECONOMIE	15
	1 werkgelegenheid en produktiestructuur	15
	1.1 werkgelegenheid	15
	-Landbouw	17
	-Industrie	18
	-Bouwnijverheid	18
	-Diensten	19
	-Overheid	19
	1.2 Produktiestructuur	19
	2 Beroepsbevolking	20
	3 De arbeidsmarkt	22
	3.1 Ontwikkeling van de werkloosheid 1987-1989	22
	3.2 De huidige werkloosheid naar samenstelling	24
	- De werkloosheid naar geslacht	24
	- De jeugdwerkloosheid	25
	- De werkloosheid naar duur	26
	- De werkloosheid naar beroepsgroep	27
	4 Uitgifte bedrijfsterrein	28
	BIJLAGE	

Met gemengde gevoelens kan worden teruggekeken op de economische ontwikkeling in 1988. Verheugend was de voorspoedige economische groei, die met een stijging van ruim 3% aanzienlijk hoger is uitgevallen dan menig een jaar geleden had durven hopen. Ook de werkgelegenheid heeft zich relatief gunstig ontwikkeld. De afgelopen jaren is de werkgelegenheidsgroei in Nederland belangrijk hoger geweest dan in de rest van de Europese Gemeenschap.

Stemt dit alles tot tevredenheid, ronduit teleurstellend is de ontwikkeling van de werkloosheid. In 1988 is de werkloosheid in Nederland nauwelijks gedaald en is het niveau onveranderlijk hoog gebleven. Kennelijk is economische groei alléén niet voldoende om de werkloosheid op te lossen. Scholingsmaatregelen ter verbetering van de aansluiting tussen vraag en aanbod op de arbeidsmarkt, arbeidsduurverkorting en deeltijdarbeid lijken aldus onmisbare instrumenten in de strijd tegen de werkloosheid. In dit licht beschouwd is het zorgelijk dat de groei van de deeltijdarbeid in 1988 is afgevlakt en dat een verdere invoering van arbeidsduurverkorting nog niet in het verschiep ligt.

Met enige voldoening kan worden geconstateerd dat de Gelderse positie ten opzichte van Nederland is verbeterd. Niet alleen is de werkgelegenheidsgroei de afgelopen jaren wat hoger geweest, opvallend is vooral het verschil in de werkloosheidsontwikkeling. In Gelderland nam de werkloosheid in 1988 af met ruim 3.000 personen, waarmee de Gelderse daling vrijwel even groot was als de totale Nederlandse afname. Daarmee is voor het tweede achtereenvolgende jaar de ontwikkeling in Gelderland beter verlopen dan in Nederland. In 1988 werd een keerpunt bereikt en ligt voor het eerst in de tachtiger jaren het Gelderse werkloosheidspercentage onder het landelijk gemiddelde.

Blijkens de ramingen van het Bureau Economisch Onderzoek zal dit jaar de Gelderse ontwikkeling opnieuw gunstig afsteken bij de Nederlandse. Naar verwachting zal in 1989 de werkloosheid in Gelderland wederom met ca. 3.000 personen afnemen. Gezien de grote omvang van de huidige werkloosheid, zal deze vermindering echter maar weinig verandering brengen in de schrijnende situatie. Het

werkloosheidsniveau in Gelderland zal dit jaar vermoedelijk niet beneden de 75.000 personen zakken. Van een fundamentele verbetering op de arbeidsmarkt lijkt dan ook geen sprake.

In de samenstelling van de werkloosheid tekenen zich wel enige belangrijke veranderingen af. In 1988 verminderde het aantal langdurig werklozen met 16% terwijl de kortstondige werkloosheid sterk is toegenomen. Het is bemoedigend dat juist in de meest hardnekkige vorm van werkloosheid een sterke daling optrad. De centrale plaats die de bestrijding van de langdurige werkloosheid in het nationale- en regionale arbeidsmarktbeleid inneemt, lijkt haar vruchten af te werpen.

Ook bij de jeugdwerkloosheid is een positieve ontwikkeling gaande. De dalende trend van de afgelopen jaren zette zich in 1988 in versterkte mate voort.

Met spijt moet vastgesteld worden dat de werkloosheidspositie van vrouwen in 1988 verder is verslechterd. Weliswaar daalde in Gelderland de werkloosheid onder vrouwen, de afname bleef echter aanzienlijk achter bij de werkloosheidsvermindering van de mannen.

De verwachtingen voor Nederland en Gelderland kunnen als volgt worden samengevat: ondanks een voortgaande produktie- en werkgelegenheidsgroei in 1989, zal de werkloosheid slechts zeer bescheiden afnemen. Hoopgevend zijn de naar verhouding gunstige ontwikkelingen in Gelderland. Zorgelijk en ontoelaatbaar is de omvang van de werkloosheid. Voor het provinciaal economische beleid een aanmoediging en een uitdaging. In het verlengde daarvan is een verdere uitbouw van het provinciale (arbeidsmarkt)beleid gewenst. Een eerste aanzet daartoe is te vinden in de reactie van Gedeputeerde Staten op de aanbevelingen van de Adviescommissie Sociaal-Economisch Perspectief Midden Gelderland.

februari 1989

De Gedeputeerde voor Economische Zaken,

O. Feitsma

INLEIDING

en

SAMENVATTING

1.1 Inleiding

De economische ontwikkeling in 1988 is voorspoedig verlopen. Nationaal en internationaal is de produktiegroei hoger geweest dan een jaar geleden werd voorzien. De werkgelegenheid in Nederland nam toe met ca. 70.000 personen. Daarmee is voor het vijfde achtereenvolgende jaar een internationaal gezien hoge werkgelegenheidsgroei gerealiseerd. Tussen 1983 en 1988 is de werkgelegenheid in Nederland gemiddeld 1% per jaar sneller gestegen dan in de Europese Gemeenschap.

Ten aanzien van de werkloosheid is 1988 een minder goed jaar geweest. Terwijl in de periode 1985-1987 voor het eerst sinds bijna tien jaar een daling van de werkloosheid optrad, is deze ontwikkeling in 1988 weer vrijwel tot stilstand gekomen. Ook 1989 zal ten aanzien van de werkloosheid naar verwachting een weinig hoopvol jaar worden. Ondanks de vooruitzichten op een bevredigende economische groei en een voortgaande werkgelegenheidstoename, zal de werkloosheid in 1989 slechts weinig dalen. Deze tegenvallende ontwikkeling moet geplaatst worden tegen de achtergrond van de nog steeds groeiende beroepsbevolking en een afvlakking van de groei in deeltijdarbeid. Daarnaast hangt een deel van de werkloosheid samen met een tekort aan scholing en werkervaring van het arbeidsaanbod.

1.2 werkgelegenheidsontwikkeling

Afgezet tegen de Nederlandse ontwikkelingen is de Gelderse ontwikkeling van de werkgelegenheid de afgelopen jaren bevredigend geweest. In de industrie werd in 1986 en in 1987 een hogere groei gerealiseerd dan in Nederland. In 1988 is de positieve werkgelegenheidsontwikkeling in de Nederlandse sektor omgeslagen in een lichte, en naar wordt aangenomen, tijdelijke afkalving. De ontwikkeling in Gelderland komt sindsdien overeen met de Nederlandse. Onder invloed van de positieve afzetverwachtingen voor 1989 kan de industriële werkgelegenheid dit jaar mogelijk weer met een half procent toenemen. Ook bij de diensten en de bouwnijverheid verliep

de Gelderse werkgelegenheid in 1987 beter dan in Nederland. Bovendien bleef de daling in de landbouw wat achter bij de landelijke trend. Door deze over de hele linie wat betere sektorale ontwikkelingen komt voor 1987 de totale Gelderse groeivoet een half procent boven Nederland uit. In 1988 is echter nog nauwelijks sprake van enig groeiverschil. Naar verwachting zal de Gelderse werkgelegenheid in 1989 met een volumegroei van één procent opnieuw vrijwel gelijk verlopen aan de Nederlandse. Rekening houdend met een verdere stijging van het aantal deeltijdbanen komt dit neer op een werkgelegenheidscreatie van negen- à tienduizend arbeidsplaatsen.

1.3 Beroepsbevolking

In het afgelopen decennium is het arbeidsaanbod in Nederland toegenomen met bijna één miljoen personen. Naast de algemene invloed van de bevolkingsaanwas speelt in deze periode vooral de toegenomen arbeidsparticipatie van gehuwde vrouwen een dominante rol. Daarnaast is de uitstroom van arbeidsongeschikten sterk verminderd en is de deelneming aan het onderwijs minder snel gestegen dan in de periode daarvoor. Ook deze twee factoren droegen bij aan de snelle groei van de beroepsbevolking.

In de periode 1983-1988 steeg de beroepsbevolking in Gelderland met gemiddeld ca. 1,5% per jaar nog wat meer dan in Nederland. De groei in 1989 zal naar verwachting rondom de 1% uitkomen. Deze groeivertraging hangt samen met een sinds enige jaren optredende afvlakking van de groei in de vrouwelijke beroepsbevolking. In 1989 zal de beroepsbevolking derhalve gematigd toenemen met circa zes- à zevenduizend personen.

1.4 De arbeidsmarkt

De arbeidsmarktsituatie in de Europese landen, en in mindere mate ook in de Verenigde Staten, wordt in de tachtiger jaren gekenmerkt door een hoge structurele werkloosheid. Deze situatie stamt voor een groot deel uit de periode 1979-1983, waarin de werkloosheid onder invloed van de internationale recessie zeer snel toenam. In vergelijking met de buurlanden is de werkloosheid in Nederland veel sterker gestegen. De dalende werkgelegenheid na 1979 ging in ons land gepaard met een snelle groei van de beroepsbevolking waardoor de werkloosheid in 1985 opliep tot ruim driekwart miljoen personen. Nadien is de economische conjunctuur weer aangetrokken en werd in Nederland een naar internationale maatstaven gemeten hoge werkgelegenheidsgroei gerealiseerd. Nochtans is deze groei onvoldoende gebleken om de werkloosheid belangrijk terug te dringen.

De recente ontwikkelingen op de Gelderse arbeidsmarkt en de vooruitzichten voor 1989 zijn naar verhouding positief. In aantallen was de daling van de Gelderse werkloosheid in 1988 even groot als de afname in geheel Nederland. Hierdoor heeft zich een belangrijk omslagpunt voorgedaan. Vanaf het begin van de jaren tachtig lag het werkloosheidspercentage in Gelderland steeds boven het landelijk gemiddelde. Nadat sedert 1985 nationaal en regionaal de werk-

gelegenheid weer is aantrokken, werd het verschil met Nederland kleiner. In 1987 lag de werkloosheid in Gelderland op hetzelfde niveau als in Nederland; in 1988 is het Gelderse percentage opnieuw gedaald en ligt thans een fractie onder het landelijk gemiddelde. Deze positieverbetering is veroorzaakt doordat de werkgelegenheid in Gelderland de laatste jaren sneller is toegenomen terwijl de groei van de beroepsbevolking in 1988 wat is achter gebleven. Voor 1989 wordt wederom een bescheiden positieverbetering voorzien. Bij de geraamde ontwikkeling van de beroepsbevolking en de werkgelegenheid zal de werkloosheid in Gelderland in 1989 afnemen met ongeveer 3.000 personen. Hiermee wordt dan voor het tweede achtereenvolgende jaar een daling bereikt van ca. 4%. Het werkloosheidsniveau blijft echter met ruim 75.000 personen onveranderlijk hoog.

1.5 Ontwikkeling van de huidige werkloosheid

Het werkloosheidspercentage van vrouwen is al een groot aantal jaren hoger dan dat van mannen. Ondanks het feit dat de werkgelegenheidsontwikkeling voor vrouwen de laatste jaren beter is verlopen dan voor mannen, is de werkloosheidsdaling achter gebleven zodat het verschil in 1988 verder is toegenomen. Deze ontwikkeling houdt nauw verband met de onderscheiden groei van de beroepsbevolking. Bij de vrouwen vond jaarlijks een sterke aanwas plaats terwijl bij de mannen slechts een bescheiden groei optrad.

Opnieuw blijkt dat de Gelderse ontwikkeling in 1988 relatief gunstig is verlopen. In afwijking van het landelijke beeld - waar de werkloosheid onder vrouwen toenam met 2% - daalde in Gelderland de werkloosheid met 1,5%.

Afgezet tegen de teleurstellende ontwikkeling van de totale werkloosheid, mag het verloop van de jeugdwerkloosheid in 1988 redelijk gunstig worden genoemd. De afname in Gelderland bedroeg met een daling van 7% bijna het dubbele van de Nederlandse.

De verminderende jeugdwerkloosheid komt ook tot uitdrukking in een gestaag dalende werkloosheid onder schoolverlaters.

Hoewel de langdurige werkloosheid in aantallen geleidelijk afneemt, bestaat ongeveer de helft van de totale werkloosheid nog steeds uit personen die al langer dan één jaar werkloos zijn.

De ontwikkeling in 1988 is zeer opmerkelijk: de langdurige werkloosheid is relatief sterk gedaald, de kortstondige werkloosheid is daarentegen spectaculair toegenomen. Het is thans nog te vroeg om te kunnen vaststellen of deze ontwikkeling duidt op een snellere doorstroming, danwel op termijn zal leiden tot een hernieuwde stijging van de langdurige werkloosheid. Recente ontwikkelingen, zoals de daling van de totale werkloosheid en een verhoogde deelname van werklozen aan scholing, lijken voornamelijk te wijzen op een hogere doorstroming. Een grotere groep personen zal voor korte tijd een periode van werkloosheid doormaken (herintredende vrouwen, schoolverlaters). Het aantal van hen dat langdurig werkloos wordt neemt echter af doordat binnen één jaar toch een baan wordt gevonden, al dan niet na aanvullende scholing via het Arbeidsbureau.

1.6 Uitgifte bedrijfsterreinen

Parallel aan de conjuncturele opleving in de economie, is ook de uitgifte van bedrijfsterrein weer toegenomen. Ten opzichte van 1983 -een jaar waarin de verkopen een dieptepunt bereikte- is de uitgifte van bedrijfsterrein in 1987 verviervoudigd. Gezien de huidige economische groei mag verwacht worden dat ook in 1988 en in 1989 de uitgifte om en nabij het niveau van 1987 zal liggen. In de tijd gezien is de totale voorraad bedrijfsterrein (direct uitgeefbaar terrein + terrein in voorbereiding) afgenomen van ruim 1.200 hectare in 1981 tot nog geen 900 hectare eind 1987. De direct uitgeefbare voorraad is in die periode echter betrekkelijk stabiel gebleven en beweegt zich al een groot aantal jaren rondom de 450 hectare.

KERNGEGEVENS VAN DE ARBEIDSMARKT IN NEDERLAND EN GELDERLAND

	niveau's, x 1000					
	Nederland			Gelderland		
	1987	1988	1989	1987	1988	1989
Werkgelegenheid						
-in arbeidsjaren	4725	4766	4807	533,0	538,5	543,7
-in personen	5354	5424	5499	614,4	623,8	633,3
Beroepsbevolking in personen	6059	6129	6189	723,0	732,0	738,5
Geregistreerde werkloosheid in personen	685,5	682,2	667,2	81,6	78,5	75,5
	procentuele mutatie per jaar					
Werkgelegenheid						
-in arbeidsjaren	1,2	0,9	0,9	1,6	1,0	1,0
-in personen	1,7	1,3	1,4	2,3	1,5	1,5
Beroepsbevolking in personen	1,6	1,2	1,0	2,4	1,2	0,9
Geregistreerde werkloosheid in personen	-3,6	-0,5	-2,2	-7,6	-3,8	-3,8
	mutatie in absolute aantallen, x 1000					
Werkgelegenheid:						
-in arbeidsjaren	55	41	41	8,4	5,5	5,2
-in personen	90	70	75	13,7	9,4	9,5
Beroepsbevolking in personen	93	70	60	17,0	9,0	6,5
Geregistreerde werkloosheid in personen	-25,3	-3,3	-15,0	-6,8	-3,1	-3,0
Werkloosheid in % van de beroepsbevolking	11,3	11,2	10,7	11,3	10,7	10,2
	1982	1983	1984	1985	1986	1987
Uitgifte bedrijfsterrein in Gelderland (ha)	41	30	37	67	98	122

VERWACHTINGEN

voor de

NEDERLANDSE ECONOMIE

In dit hoofdstuk wordt een korte schets gegeven van de (inter)-nationale ontwikkelingen en vooruitzichten. Deze informatie is voornamelijk ontleend aan een tweetal publicaties van het Centraal Planbureau: Centraal Economisch Plan 1988 (mei 1988) en de Macro Economische Verkenning 1989 (september 1988).

2.1 De internationale context

De economische groei in de industriële landen verloopt voorspoedig. De investeringen, de particuliere consumptie, de wereldhandel en de werkgelegenheid ontwikkelen zich gunstig. De aandelencrach van oktober 1987 heeft nauwelijks invloed gehad op de economische groei. Wel kwam de dollarkoers onder druk te staan, doch deze heeft zich intussen weer hersteld. De voor Nederland belangrijke wereldhandel steeg in 1987 en 1988 met respectievelijk 5,5% en 6%. Voor 1989 wordt opnieuw een groei van 5 à 6% verwacht. Door een effectieve waardedaling van de gulden in 1988 is de concurrentiepositie van Nederland verbeterd. Hoewel voor 1989 een geleidelijk herstel van de effectieve guldenkoers wordt voorzien zal de concurrentiepositie toch nog iets verder kunnen verbeteren, mede ook omdat voor 1989 ten opzichte van het buitenland mogelijk een loonkostendaling per eenheid produkt zal optreden. Op het gebied van de voor Nederland belangrijke externe factoren, zoals de grondstofprijzen, de rentestand, de dollarkoers, de wereldhandel en de inflatie, worden voor 1989 geen belangwekkende veranderingen verondersteld.

2.2 De nationale economie

2.2.1 Productie en export

De exportgroei in 1988 vormt de belangrijkste peiler van de gunstige economische ontwikkeling in Nederland. Voor 1989 wordt mede onder invloed van de groei in de wereldhandel en de verbeterende

concurrentiepositie van Nederland een verdere stijging verwacht in de zelfde orde van grootte.

Tabel 1. Groei van de Nederlandse produktie en goederenuitvoer

	1987	1988	1989
Volumegroei produktie bedrijven in %	2,0	3,0	2,5
Volumegroei goederenuitvoer in %	4,0	6,5	5,0

Bron: MEV 1989, CPB

2.2.2 Binnenlandse bestedingen

De binnenlandse bestedingen bestaan uit de particuliere consumptie en de investeringen van bedrijven. De particuliere consumptie nam in 1988 toe met ca. 1,5%. Ten opzichte van 1987 betekent dit een halvering van de groei. Deze vertraging hangt voor een belangrijk deel samen met de ontwikkelingen van het gezinsinkomen en de vermogensmutaties. In vergelijking met de voorgaande jaren steeg het beschikbare looninkomen bescheiden terwijl de vermogens als gevolg van de waardedaling van de aandelen eind 1987 eveneens slechts gematigd bijdroegen aan de consumptiegroei. De groei van de particuliere consumptie zal zich in 1989 naar verwachting weer herstellen door een stijging van de koopkracht.

De investeringsontwikkelingen worden de laatste jaren gekenmerkt door een hoog investeringsniveau bij een overigens gematigde groei. Het huidige produktieniveau en de daarmee gepaard gaande hoge bezettingsgraden leiden reeds enige jaren tot een hoog investeringsniveau in machines en bedrijfsgebouwen. Voor 1989 wordt een relatief grote stijging verwacht door enerzijds de capaciteitsuitbreidingen in de industrie en anderzijds de vervangingsinvesteringen van de KLM in verband met de vlootvernieuwing.

Tabel 2. Groei van de Nederlandse consumptie en investeringen

	1987	1988	1989
Volumegroei particuliere consumptie in %	3,0	1,5	2,5
Volumegroei bruto investeringen bedrijven in % (excl. woningen)	2,0	3,5	5,0

Bron: MEV 1989, CPB

2.2.3 Koopkracht

Vooral als gevolg van de verlaging in de loonbelasting en de verhoging van de kinderbijslag is de gemiddelde koopkracht in 1988 gestegen. Hoewel de kosten van levensonderhoud stijgen zal door een verlaging

van de indirecte belastingen en de werknemerspremies alsmede een verwachte stijging van de contractlonen met één procent, de gemiddelde koopkracht in 1989 opnieuw toenemen. Uit onderstaand overzicht blijkt dat de koopkracht gemiddeld weliswaar toeneemt, doch dat de ontwikkelingen voor de onderscheiden inkomens nogal uiteenlopen.

Tabel 3. Besteedbaar inkomen en de prijsindex gezinsconsumptie

	1987	1988	1989
Mutatie prijsindex gezinsconsumptie in %	-0,5	0,8	1,0
Mutatie reëel vrij besteedbaar inkomen in % (excl. incidenteel)			
- Minima	0,8	0	0
- Modale werknemer	1,5	0,8	2,0
- Ambtenaar gelijk aan modale werknemer	1,3	0,5	1,0
Bron:	MEV	1989,	CPB

2.2.4. Financieringstekort

Het financieringstekort van de rijksoverheid is in 1988 met één procent-punt gedaald. Deze daling is vooral toe te schrijven aan de stijgende belastingopbrengsten. Het financieringstekort is sinds 1983 met 3 procent-punten afgenomen. Voor 1989 wordt in het licht van de huidige vooruitzichten rekening gehouden met een verdere daling van één procent-punt.

Tabel 4. Financieringstekort van de rijksoverheid

	1987	1988	1989
Financieringstekort van de rijksoverheid in % van het Netto Nationaal Inkomen	7,4	6,3	5,3

Bron: MEV 1989, CPB

2.3 Productie, werkgelegenheid en arbeidsmarkt

De hiervoor geschetste ontwikkelingen resulteren voor 1988 in een produktiegroei van 3%. Exclusief de sektor energie bedraagt de groei zelfs 3,5%. Sinds het midden van de jaren zeventig is dit hoge groeicijfer alleen in 1984 geëvenaard.

Vooral de industrie heeft door een goed exportresultaat deze ontwikkeling bewerkstelligd. Daarnaast heeft ook de bouw belangrijk bijgedragen door een continuering van het hoge groeitempo. In de dienstensektor is de produktiegroei voornamelijk geconcentreerd bij de zakelijke dienstverlening. Ook in deze sektor is met name de

positieve exportgroei debet aan de ontwikkelingen. De landbouwproduktie heeft zich in 1988 enigszins hersteld doch blijft onderhevig aan produktiebeperkende belemmeringen. De arbeidsproduktiviteit is in 1988 gestegen met ca. 2,5% waardoor per saldo een werkgelegenheidstoename resulteert van 1%. In vergelijking met de voorgaande jaren was de stijging van de arbeidsproduktiviteit in 1988 hoog zodat de werkgelegenheidstoename in verhouding tot de produktiegroei betrekkelijk laag uitvalt. Aan de hoge produktiviteitstoename liggen twee oorzaken ten grondslag. In de eerste plaats wordt een produktiestijging aanvankelijk opgevangen door het huidige werknemersbestand en leidt de ontstane onderbezetting pas in een later stadium tot het aantrekken van nieuwe werknemers. In de tweede plaats is de produktiegroei voornamelijk in de industrie gelocaliseerd en juist deze sektor wordt over het algemeen gekenmerkt door hoge produktiviteitsverbeteringen.

Terwijl de werkgelegenheidsgroei in 1987 nog 55.000 arbeidsjaren bedroeg, bleef de stijging in 1988 om voornoemde redenen beperkt tot 41.000 arbeidsjaren. In personen gemeten is de groei zelfs nog verder afgevlakt doordat ook in de deeltijdarbeid een groeivertraging is opgetreden. Bedroeg in 1987 de totale werkgelegenheidstoename nog 90.000 personen, in 1988 is de groei teruggevallen naar 70.000 personen.

De werkloosheidsontwikkeling verloopt in het licht van de gerealiseerde economische groei teleurstellend en blijft achter bij de verwachtingen. In 1985 daalde de werkloosheid voor het eerst sinds 1977 met ruim 60.000 personen. Nadien heeft de afname zich in de jaren 1986 en 1987 weliswaar geleidelijk voortgezet, doch is in 1988 weer vrijwel tot stilstand gekomen. De groei van de beroepsbevolking en de werkgelegenheid ontliepen elkaar in 1988 zo weinig dat de werkloosheid met slechts 3.000 personen afnam.

Tabel 4. Produktie, werkgelegenheid en arbeidsproduktiviteit, mutaties t.o.v. voorafgaand jaar

	produktie			arbeidsvolume			arbeidsproduktiviteit		
	'87	'88	'89	'87	'88	'89	'87	'88	'89
Landbouw	-6	3	3	-0,8	-0,8	-0,8	-5,3	3,8	3,8
Industrie 1.)	1,3		4	0,8		-0,3	0,5	0,5	4,3
3 Energie	0,8		-5	3	0	0	0	0,8	-5
3									
Bouwnijverheid	3	5	1	1,8	2	0	1,3	3	1
Diensten	3	3	2,5	1,8	1,5	1,8	1,3	1,5	0,8
tertiair	3,3	3,5	2,8	2	1,8	2	0,3	1,8	0,8
kwartaair	1,3	1	0,5	1,3	0,8	0,3	0	0,3	0,3
Tot. bedrijven	1,8	2,5	2,5	1,3	1	1	0,5	1,8	1,5
Tot. bedrijven excl. kwartaair en energie	1,8	3,5	2,5	1,3	1	1	0,5	2,5	1,5

1.) Exclusief olieraffinage. Bron: MEV 1989, CPB

In vergelijking met 1988 wordt voor 1989 een iets lagere groei geraamd. Nochtans blijven de vooruitzichten positief met een produktiegroei van 2,5%. Door een lichte groeivermindering in de export wordt de produktie van de industrie en de tertiaire diensten iets afgezwakt. Dit effect wordt overigens ten dele weer gecompenseerd door een stijging van de consumptie. Na de hoge produktiegroei van de bouwnijverheid in 1988 moet rekening worden gehouden met een terugval in de groei tot 1%. Omdat de quota voor de zuivelindustrie in 1989 waarschijnlijk niet zullen veranderen kan in de landbouw evenals in 1988 een produktiestijging optreden van ca. 3%. Voor de kwartaire sektor tenslotte wordt nauwelijks enige groei verwacht.

Bij een gemiddelde produktiviteitsstijging van 1,5% zal het arbeidsvolume evenals in 1988 met ongeveer 1% toenemen, ofwel met ca. 41.000 arbeidsjaren. Uitgaande van een bescheiden toename van het aantal deeltijdbanen kan de werkgelegenheidsgroei in personen voor 1989 becijferd worden op 75.000. De groei van de beroepsbevolking wordt geraamd op 60.000 personen zodat de werkloosheid per saldo kan afnemen met ca. 15.000 personen. De werkloosheid blijft daarmee in 1989 steken op het hoge niveau van ruim 667.000 personen.

VERWACHTINGEN

voor de

GELDERSE ECONOMIE

In dit hoofdstuk worden de Gelderse ramingen gepresenteerd van de werkgelegenheid, de beroepsbevolking en de werkloosheid. De regionale beroepsbevolking- en werkgelegenheidsprognoses zijn afgeleid van de Nederlandse verwachtingen zoals die staan vermeld in de Macro Economische Verkenningen 1989 en in de publicatie Trendmatig Arbeidsaanbod 1985-2000 van het Centraal Planbureau.

3.1 werkgelegenheid en produktiestructuur

3.1.1 werkgelegenheid

De Nederlandse economische ontwikkeling in 1988 is voorspoedig verlopen. Nationaal en internationaal is de produktiegroei hoger geweest dan een jaar geleden werd voorzien. De werkgelegenheid nam toe met ca. 70.000 personen. Daarmee is voor het vijfde achtereenvolgende jaar een internationaal gezien hoge groei gerealiseerd. Tussen 1983 en 1988 is de werkgelegenheid in Nederland gemiddeld 1% per jaar sneller gestegen dan in de Europese Gemeenschap.

Evenals voor 1988 wordt voor 1989 een stijging van het arbeidsvolume voorzien van 1%. De groei van de daarmee gepaard gaande werkgelegenheid in personen zal echter wat hoger kunnen uitvallen dan in 1988 en wordt geschat op 75.000 personen. Hieraan ligt de veronderstelling ten grondslag dat het aandeel van de deeltijdbanen in het totale aantal banen met een half procent stijgt. Een toenemend aantal deeltijdbanen heeft als effect dat de groei van de werkgelegenheid in personen hoger is dan de groei van het arbeidsvolume ¹⁾.

Afgezet tegen de Nederlandse ontwikkelingen is de Gelderse ont-

¹⁾ Het arbeidsvolume is de werkgelegenheid uitgedrukt in arbeidsjaren. Een arbeidsjaar staat voor één voltijd baan die in de praktijk echter door meerdere personen in deeltijdarbeid kan worden vervuld.

wikkeling de afgelopen jaren bevredigend geweest. In de industrie werd vanaf 1985 (het eerste jaar waarin deze sektor sinds lange tijd weer een werkgelegenheidstoename kende) een hogere groei gerealiseerd dan in Nederland. In 1988 is de positieve werkgelegenheidsontwikkeling in de Nederlandse sektor omgeslagen in een lichte - en naar wordt aangenomen- tijdelijke afkalving. De ontwikkeling in Gelderland komt sindsdien overeen met de Nederlandse. Onder invloed van de positieve afzetverwachtingen voor 1989 kan de werkgelegenheid dit jaar mogelijk weer met een half procent toenemen. Ook bij de diensten en de bouwnijverheid verliep de Gelderse werkgelegenheid in 1987 beter dan in Nederland. Bovendien bleef de daling in de landbouw wat achter bij de landelijke trend. Door deze over de hele linie wat betere sektorale ontwikkelingen komt de totale Gelderse groeivoet een half procent boven die van Nederland uit. In 1988 is echter nog nauwelijks sprake van enig groeiverschil, terwijl naar verwachting de ontwikkeling in 1989 gelijk zal verlopen aan de Nederlandse ontwikkeling.

Tabel 5. Procentuele ontwikkeling van het arbeidsvolume, Gelderland en Nederland 1987-1989 (voorlopige ramingen, afgerond op halve procenten)

	niveau x 1000 arbeids- jaren	Mutaties per jaar in %					
		1987		1988		1989	
		Gld.	Ned.	Gld.	Ned.	Gld.	Ned.
Landbouw	43,8	-0,5	-1	-0,5	-1	-1	-1
Industrie	113,3	1,5	0,5	-0,5	-0,5	0,5	0,5
Bouwnijverheid	40,0	2,5	2	3	2	0	0
Diensten	261,8	2,5	2	2	1,5	2	2
Overheid	81,6	0	0	0	0	-0,5	-0,5
Totaal	538,5	1,5	1	1	1	1	1

Bron: Nederlandse cijfers CBS/CPB; regionale cijfers: Bureau Economisch Onderzoek, Provincie Gelderland

Uitgaande van de veronderstelling dat de regionale ontwikkeling in de deeltijdarbeid de landelijke trend volgt, kan de Gelderse werkgelegenheid in 1989 toenemen met ca. 9.500 personen. Naar de verschillende deelregio's bezien levert de regio Arnhem/Nijmegen de grootste bijdrage met bijna de helft van de groei (+4.200 banen), gevolgd door de Veluwe (+3.300 banen) en de Achterhoek (+ 1.800 banen). In de regio Zuidwest-Gelderland zal de groei niet meer dan enige honderden banen bedragen. Mede door de specifieke produktiestructuur en het kleinschalige karakter van dit gebied blijft de werkgelegenheidscreatie in de dienstensektor al een aantal jaren achter bij de algemene tendens.

Tabel 5. Procentuele ontwikkeling van het totale arbeidsvolume
Gelderse Corop-gebieden, Gelderland en Nederland 1987-
1989 (voorlopige ramingen, afgerond op halve procenten)

	niveau x 1000 arbeids- jaren	Mutaties per jaar in %		
		1987	1988	1989
Veluwe	177	1,5	1	1
Achterhoek	111	1,5	1	1
Arnhem/Nijmegen	201	1,5	1	1
Zuidwest-Gelderland	50	1	0,5	0,5
Gelderland	539	1,5	1	1
Nederland	4766	1	1	1

Bron: Nederlandse cijfers CBS/CPB; regionale cijfers: Bureau Econ-
omisch Onderzoek, Provincie Gelderland

Hieronder volgt een beknopte beschrijving van de ontwikkelingen per
sektor. In de bijlage staan de meer gedetailleerde prognose-uit-
komsten vermeld voor Nederland, Gelderland en de vier Gelderse
Corop-gebieden.

Landbouw

zowel in 1987 als in 1988 werd de landbouw geconfronteerd met
prijzdalingen die soms zeer aanzienlijk waren. De waardedaling van
de dollar en het restrictieve prijsbeleid van de Europese Gemeenschap
vormen de belangrijkste oorzaken van deze ontwikkeling. In het
kielzog van de gedaalde prijsopbrengsten is het investeringsniveau
in de landbouw teruggelopen. In de produktiegroei heeft zich onder
invloed van het EG-beleid en de mestproblematiek een trendbreuk
voltrokken. Gezien de aard van de achterliggende factoren lijkt een
groeiherstel binnen afzienbare tijd niet erg waarschijnlijk.
Kenmerkend voor de sterke positie van de Nederlandse landbouw is
het feit dat desondanks de export tot op heden nog steeds een redelijke
groei vertoont. De ontwikkelingen en vooruitzichten in de landbouw
lopen overigens sterk uiteen voor de verschillende produktgroepen.
In de tuinbouw, en in het bijzonder in de sektor (snij)bloemen- en
potplanten, zijn de perspectieven positief, in de melkveehouderij,
de intensieve veeteelt en de akkerbouw zijn de vooruitzichten
daarentegen minder goed. In deze sectoren zal de werkgelegenheid
dan ook verder afbrokkelen.
In totaliteit moet in de landbouw rekening worden gehouden met een
daling van het arbeidsvolume met 1%.

Industrie

voor onderdelen van de industrie staat de produktie-ontwikkeling in het teken van de fluctuaties in de dollarkoers (bij een aantal produkten met een internationaal afzetgebied is de reële opbrengst sterk afhankelijk van de dollarkoers). De aanvankelijk gedaalde koers heeft aldus een negatieve invloed gehad op de winstontwikkeling en daarmee op de investeringen en de werkgelegenheid. Doordat de Europese markt voor de Nederlandse industrie het belangrijkste afzetgebied vormt zijn de effecten echter beperkt gebleven. Door de intussen enigszins herstelde waarde van de dollar zijn vanaf 1988 de reële opbrengsten toegenomen en is de internationale concurrentie-positie weer verbeterd. In de Nederlandse industrie lijkt zich een tendens af te tekenen naar een meer hoogwaardige en kennisintensieve produktie. Doordat de prijs van de produkten veelal aan de dollar is gekoppeld, is de concurrentie vanuit de VS op deze markt (potentieel) belangrijk. De voorspoedige ontwikkeling van het Nationaal Produkt in 1988 komt voor een belangrijk deel op het conto van de industrie, die dankzij het gunstige uitvoerverloop een hoge groei kende. Afgezien van de voedingsmiddelen-, de textiel- en de kledingindustrie hebben alle industriële sectoren aan dit resultaat bijgedragen. Vooral de chemische industrie, de papierindustrie en delen van de metaalnijverheid behaalden een hoge exportgroei. Dat desondanks de industriële werkgelegenheid licht terugliep hangt samen met de hoge stijging van de arbeidsproduktiviteit in 1988. Voor 1989 wordt een minder sterke toename voorzien waardoor bij de geraamde produktiegroei de werkgelegenheid weer iets kan aantrekken. In alle Geldersre regio's lag de groei van de industriële werkgelegenheid in 1987 boven het landelijk gemiddelde. Voor 1988 en 1989 zal de regionale ontwikkeling vermoedelijk niet of nauwelijks afwijken van de Nederlandse trend.

Bouwnijverheid

Na een aantal zeer slechte jaren beleeft de bouwnijverheid sinds 1986 weer een opleving. Een algemeen rendementsherstel van het bedrijfsleven, de lage rentestand en de hoge economische groei liggen aan deze ontwikkeling ten grondslag. De toegenomen investeringen in bedrijfsgebouwen (met name in de dienstensektor) en de ongesubsidieerde woningbouw leverden een belangrijk aandeel in het herstel van de bouwconjunctuur. Hoewel het aantal in aanbouw genomen woningen daalde, kon toch nog enige produktiegroei in de woningsektor worden gerealiseerd door een verschuiving van huurwoningen naar duurdere koopwoningen. Mede door de zachte winter van 1988 nam de Nederlandse bouwproduktie dat jaar toe met 5% en steeg de werkgelegenheid met 2%. In Gelderland trok de werkgelegenheid de afgelopen jaren nog wat sterker aan dan in Nederland. Daar staat echter tegenover dat ook de teruggang uit het begin van de jaren tachtig zich scherper aftekende.

Rekening houdend met een normale periode van vorstverlet in 1989 en een opnieuw achterblijvende ontwikkeling in de gesubsidieerde vernieuwbouw, zal in de produktie een groeivertraging optreden. De werkgelegenheid neemt daardoor niet verder toe en zal zich naar verwachting stabiliseren op het niveau van 1988.

Diensten

Sinds 1985 vertoont de tertiaire dienstensektor van alle bedrijfstakken de hoogste werkgelegenheidsgroei. Doordat de arbeidsproduktiviteit slechts langzaam toeneemt is de werkgelegenheidsgroei in verhouding tot de produktiegroei al enige jaren relatief hoog. Een belangrijk deel van de totale Nederlandse werkgelegenheidscreatie is dan ook te danken aan de ontwikkelingen in deze bedrijfstak. De afzet van de tertiaire diensten is van oudsher sterk georiënteerd op de binnenlandse markt. Als gevolg van de voortgaande gunstige uitvoerontwikkeling wordt echter de buitenlandse markt steeds belangrijker.

De ontwikkelingen in de kwartaire sektor staan onder invloed van het stringente begrotings- en bezuinigingsbeleid van de rijksoverheid. De produktie -en in het verlengde daarvan- de werkgelegenheid nemen derhalve nog maar weinig toe.

Per saldo blijven de diensten ook in 1989 de belangrijkste groeisektor met zowel nationaal als regionaal een verwachte werkgelegenheidsstijging van rond de 2%.

Overheid

Na een stormachtige groei in de jaren zeventig en een daar op volgende stabilisatie in de tachtiger jaren, zal de werkgelegenheid bij de Nederlandse overheid in 1989 afnemen met 3.000 arbeidsjaren. De ingezette afslankingsoperatie bij het burgerlijk bestuur, de dalende werkgelegenheid in het onderwijs en de effecten van de privatisering komen in deze daling tot uitdrukking. De aanvankelijk verwachte compensatie door werkgelegenheidsverruimende maatregelen zal waarschijnlijk maar zeer ten dele optreden door de moeizame start van het Jeugdwerkgarantieplan.

3.1.2 Produktiestructuur

De uiteenlopende historische ontwikkelingen per bedrijfstak leiden op termijn tot verschuivingen in de produktiestructuur. Een vergelijking tussen de regionale structuren verschaft inzicht in de mate waarin er accentverschillen dan wel regionale zwaartepunten bestaan in de bedrijfstaksamenstelling. In deze paragraaf is de produktiestructuur in beeld gebracht met behulp van de werkgelegenheidsaandelen per economische activiteit (totale werkgelegenheid = 100%, zie tabel 6).

Uit dit overzicht blijkt dat de Gelderse structuur niet wezenlijk afwijkt van de Nederlandse. Naar verhouding vertoont de landbouw het meest geprononceerde verschil. Het zwaardere accent op de landbouw in Gelderland is terug te voeren op de traditioneel agrarische gebieden Zuidwest-Gelderland en de Achterhoek. Ongeveer éénzevende deel van de totale werkgelegenheid in deze gebieden is in de landbouw gelocaliseerd. Voor de Gelderse dienstensektor bestond in 1973 nog een aanzienlijke achterstand ten opzichte van Nederland. In de loop der jaren tendeert het Gelderse aandeel door een relatief gunstige werkgelegenheidsontwikkeling steeds meer naar het landelijk gemiddelde.

Tabel 6. De produktiestructuur op basis van werkgelegenheidsaandelen (arbeidsjaren), Gelderland en Nederland

	Gelderland			Nederland		
	1973	1981	1989	1973	1981	1989
Landbouw	10	9	8	7	6	5
Industrie	28	22	21	26	22	20
Bouwnijverheid	10	9	7	10	8	7
Diensten	39	45	49	45	49	52
Overheid	13	15	15	13	15	15
Totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Bron: Bureau Economisch Onderzoek, Provincie Gelderland

Binnen de Gelderse industrie ligt het accent wat zwaarder op de activiteiten die voornamelijk voor de binnenlandse afzetmarkt produceren (veevoederindustrie, hout- en bouwmaterialenindustrie, papier- en grafische industrie en de metaalproduktenindustrie). Het type bedrijvigheid dat over het algemeen veel exporteert is in Gelderland relatief minder sterk vertegenwoordigd (basismetalenindustrie, electrotechnische industrie, transportmiddelenindustrie en de aardolie-industrie). In Gelderland wordt dan ook een minder groot deel van de produktie geëxporteerd dan in Nederland (in 1984 bedroeg de Gelderse export bijna 20% van de totale regionale produktie tegenover een landelijk gemiddelde van ruim 28%).

Een gedetailleerd overzicht van de bedrijfsklassenstructuur in Nederland, Gelderland en de deelgebieden is opgenomen in de bijlage

3.2 Beroepsbevolking

In het afgelopen decennium is het arbeidsaanbod in Nederland toegenomen met bijna één miljoen personen. Naast de invloed van de algemene bevolkingsaanwas speelt in deze periode de toegenomen arbeidsparticipatie van gehuwde vrouwen een dominante rol. Daarnaast is de uitstroom van arbeidsongeschikten sterk verminderd en is de deelneming aan het onderwijs minder snel gestegen dan in de periode daarvoor. Ook deze twee factoren droegen bij aan de snelle groei van de beroepsbevolking. De veranderende neiging om deel te nemen aan het arbeidsproces komt tot uitdrukking in het verloop van de deelnemingspercentages ²⁾. Terwijl de arbeidsparticipatie van vrouwen krachtig is toegenomen is de deelname van mannen in de tijd licht gedaald. De oorzaak van

²⁾ Het deelnemingspercentage is de beroepsbevolking uitgedrukt in procenten van de 15 tot 65 jarige bevolking. Voor de Gelderse prognose 1989 is verondersteld dat de Gelderse ontwikkeling overeenkomt met de landelijke trend zoals berekend door het CPB.

deze daling is te vinden in enerzijds een verlenging van de studieperiode en anderzijds een verhoogd gebruik van de VUT-regelingen. Zowel in de laagste als in de hoogste leeftijdscategorieën is daardoor het deelnemingspercentage gezakt. Per saldo resulteren deze effecten in een geringe afname van de gemiddelde participatie.

Tabel 7. Beroepsdeelnemingspercentages (15-64 jaar), Gelderland en Nederland, 1978, 1983 en 1988

	Gelderland		Nederland	
	mannen	vrouwen	mannen	vrouwen
1978	79	31	79	34
1983	77	39	78	41
1988	76	43	76	45

Bron: Bureau Economisch Onderzoek, Provincie Gelderland

De laatste jaren is de groei van het deelnemingspercentage bij de vrouwen afgevlakt. Evenals in 1988 wordt voor 1989 een geringere stijging voorzien dan in de voorafgaande jaren. Bij de mannen zal het deelnemingspercentage 1989 nauwelijks afwijken van 1988. De totale beroepsbevolking neemt daardoor in 1989 nog slechts gematigd toe.

Tabel 8. Omvang van de beroepsbevolking 1988 en de groei in 1989, Gelderse Corop-gebieden, Gelderland en Nederland

	niveau x 1000 personen	groei van de beroepsbevolking	
		in personen (x 1000)	in %
	1988	1989	1989
Veluwe	240	3	1,2
Achterhoek	143	1	0,5
Arnhem/Nijmegen	273	2	0,8
Zuidwest-Gelderland	76	1	0,9
Gelderland	732	7	0,9
Nederland	6.156	60	1,0

Bron: Nederlandse cijfers CBS/CPB; regionale cijfers: Bureau Economisch Onderzoek, Provincie Gelderland

In de periode 1983-1988 steeg de beroepsbevolking met gemiddeld ca. 1,5%. De groei in 1989 zal naar verwachting rondom de 1% uitkomen. Zoals reeds opgemerkt hangt deze afvlakking samen met een minder snelle groei van de vrouwelijke beroepsbevolking. De regionale groeiverschillen komen voornamelijk voor rekening van de verschillen in bevolkingsgroei en leeftijdsopbouw. Zo wordt de bevolkingsontwikkeling in de Achterhoek gekenmerkt door een aan-

zienlijk vertrek van jongeren en ,in vergelijking met de overige regio's, een versnelde vergrijzing. Daardoor blijft de groei van het arbeidsaanbod in deze regio al enige jaren achter bij de gemiddelde trend.

3.3 De arbeidsmarkt

Nadat in de vorige paragrafen de vraag- en aanbodontwikkelingen zijn besproken, wordt in deze paragraaf aandacht besteed aan de discrepantie daartussen: de werkloosheid.

In paragraaf 3.3.1 komt de ontwikkeling van de werkloosheid in de jaren 1987 en 1988 aan de orde. Tevens wordt een raming gegeven van de te verwachten werkloosheidsomvang in 1989.

Ten slotte wordt in paragraaf 3.3.2 nader ingegaan op de huidige werkloosheid, gezien naar samenstelling en kenmerken.

3.3.1 Ontwikkeling van de werkloosheid 1987-1989

De arbeidsmarktsituatie in de Europese landen, en in mindere mate ook in de Verenigde Staten, wordt in de tachtiger jaren gekenmerkt door een hoge structurele werkloosheid. Deze situatie stamt voor een groot deel uit de periode 1979-1983, waarin de werkloosheid onder invloed van de internationale recessie zeer snel toenam.

In vergelijking met de buurlanden is de werkloosheid in Nederland veel sterker gestegen. De dalende werkgelegenheid na 1979 ging in ons land gepaard met een snelle groei van de beroepsbevolking waardoor de werkloosheid in 1985 opliep tot ruim driekwart miljoen personen.

Nadien is de economische conjunctuur weer aangetrokken en werd in Nederland een naar internationale maatstaven gemeten hoge werkgelegenheidsgroei gerealiseerd. Nochtans is deze groei onvoldoende gebleken om de werkloosheid belangrijk terug te dringen.

De voortschrijdende groei van de beroepsbevolking bleef maar weinig achter bij de werkgelegenheidscreatie waardoor de werkloosheid op een onverminderd hoog niveau is gebleven.

Ondanks de gunstige economische ontwikkeling is 1988 ten aanzien van de werkloosheid een minder goed jaar geweest. Terwijl in de periode 1985-1987 voor het eerst sinds bijna tien jaar een daling van de werkloosheid optrad, is deze ontwikkeling in 1988 weer vrijwel tot stilstand gekomen.

Ook 1989 zal ten aanzien van de werkloosheid naar verwachting een weinig hoopvol jaar worden. Ondanks de vooruitzichten op een bevredigende economische groei en een voortgaande werkgelegenheidstoename, zal de werkloosheid in 1989 slechts weinig dalen. Deze tegenvallende ontwikkeling moet gezien worden tegen de achtergrond van de nog steeds groeiende beroepsbevolking en een afvlakking van de groei in deeltijdarbeid. Daarnaast hangt een deel van de werkloosheid samen met een onvoldoende aansluiting van het aanbod op de vraag door gebrek aan scholing en werkervaring.

Tabel 9. Jaargemiddelde en mutatie van de werkloosheid, 1987-1989, Gelderse Corop-gebieden, Gelderland en Nederland

	werkloosheidsniveau x 1000 personen			werkloosheidsmutatie x 1000 personen		
	1987	1988	1989	1987	1988	1989
Veluwe	17,5	16,9	16,5	-1,6	-0,6	-0,4
Achterhoek	13,0	12,8	11,7	-1,6	-0,2	-1,1
Arnhem/Nijmegen	44,2	42,5	40,5	-2,7	-1,7	-2,0
Zuidwest-Gelderland	6,9	6,2	6,7	-0,9	-0,7	0,5
Gelderland	81,6	78,5	75,4	-6,8	-3,1	-3,0
Nederland	685,5	682,2	667,2	-25,2	-3,3	-15,0

Bron: DBA Gelderland/CPB, Bureau Economisch Onderzoek, Provincie Gelderland

De recente ontwikkelingen op de Gelderse arbeidsmarkt en de vooruitzichten voor 1989 zijn naar verhouding positief. In aantallen was de daling van de Gelderse werkloosheid in 1988 even groot als de afname in geheel Nederland. Hierdoor heeft zich een belangrijk omslagpunt voorgedaan. Vanaf het begin van de jaren tachtig, toen de werkloosheid in grote delen van de wereld tot ongekennde hoogte steeg, lag het werkloosheidspercentage in Gelderland steeds boven het landelijk gemiddelde. Nadat sedert 1985 nationaal en regionaal de werkgelegenheidsontwikkeling weer is aantrokken, werd het verschil met Nederland kleiner. In 1987 lag de werkloosheid in Gelderland op hetzelfde niveau als in Nederland, in 1988 is het Gelderse percentage opnieuw gedaald en ligt thans een fractie onder het landelijk gemiddelde. Deze positieverbetering is veroorzaakt doordat de werkgelegenheid in Gelderland de laatste jaren sneller is toegenomen terwijl de groei van de beroepsbevolking in 1988 wat is achter gebleven.

Voor 1989 wordt wederom een (bescheiden) positieverbetering voorzien.

Tabel 10. werkloosheidspercentages (werkloosheid in % van de totale beroepsbevolking), jaargemiddelde 1987-1989, Gelderse Corop-gebieden, Gelderland en Nederland

	1987	1988	1989
Veluwe	7,4	7,0	6,8
Achterhoek	9,2	9,0	8,1
Arnhem/Nijmegen	16,4	15,6	14,7
Zuidwest-Gelderland	9,2	8,2	8,9
Gelderland	11,3	10,7	10,2
Nederland	11,3	11,1	10,7

Bron: Bureau Economisch Onderzoek, Provincie Gelderland

De regio Arnhem/Nijmegen behoort al enige jaren tot één van de gebieden met de hoogste werkloosheid van Nederland. Hoewel de recente en verwachte ontwikkelingen gunstig afsteken bij de Nederlandse situatie, tendeert het werkloosheidsniveau slechts in een langzaam tempo naar het landelijk gemiddelde. Vooralsnog moet in deze regio voor langere tijd rekening worden gehouden met een aanzienlijk hogere werkloosheid dan in Nederland.

Voor de regio Zuid-west Gelderland moet gevreesd worden dat de situatie op de arbeidsmarkt in 1989 niet verder zal verbeteren. Volgens de ramingen blijft de werkgelegenheidsgroei iets achter bij de groei van de beroepsbevolking zodat mogelijk de werkloosheid in 1989 zal stijgen.

Op de Veluwe zal de werkloosheidssituatie zich ongeveer stabiliseren, in de Achterhoek tenslotte is de werkloosheid naar verhouding laag en zijn de vooruitzichten met een relatief sterke werkloosheidsdaling in het verschiet positief.

3.3.2 De huidige werkloosheid naar samenstelling

In de vorige paragraaf zijn de recente ontwikkelingen in de werkloosheidsomvang beschreven alsmede de verwachtingen voor 1989. In deze paragraaf wordt een overzicht gegeven van de huidige werkloosheid naar kenmerken. Een gedetailleerde prognose van de werkloosheid naar samenstelling is praktisch niet uitvoerbaar. Derhalve wordt in deze paragraaf volstaan met een beschrijving van de bestaande situatie en de ontwikkelingen gedurende het afgelopen jaar.

De werkloosheid naar geslacht

Van oudsher is het werkloosheidspercentage bij vrouwen hoger dan bij mannen. Ondanks het feit dat de werkgelegenheidsontwikkeling voor vrouwen de laatste jaren beter is verlopen dan voor mannen is hierin geen verandering opgetreden. Integendeel: de daling van de werkloosheid na 1984 is bij de mannen groter dan bij de vrouwen zodat het verschil de afgelopen jaren verder is toegenomen. Deze ontwikkeling houdt nauw verband met de onderscheiden groei van de beroepsbevolking. Bij de vrouwen vond jaarlijks een sterke aanwas plaats terwijl bij de mannen slechts een bescheiden groei optrad. De landelijke werkloosheid onder mannen daalde in 1988 met 2% tegenover een toename bij de vrouwen van eveneens 2%.

Opnieuw blijkt dat de Gelderse ontwikkeling in 1988 relatief gunstig is verlopen. In afwijking van het landelijke beeld nam de werkloosheid onder vrouwen af, zij het dat ook in Gelderland de daling bij de mannen veel hoger uitkwam.

Binnen Gelderland is de ontwikkeling in de regio Zuidwest-Gelderland opvallend positief geweest. De Achterhoek daarentegen is de enige Gelderse regio waar conform de Nederlandse ontwikkeling de werkloosheid onder vrouwen is gestegen.

Tabel 11. werkloosheid van mannen en vrouwen (x 1000 personen) en de werkloosheidsmutatie (afgerond op 0,5%), jaargemiddelden 1988

	werkloosheid			mutatie in %		
	Man	Vrw	Tot	Man	Vrw	Tot
Veluwe	10,2	6,8	16,9	-4,5	-1,0	-3,0
Achterhoek	7,6	5,3	12,8	-4,0	2,0	-1,5
Arnhem/Nijmegen	25,4	17,1	42,5	-5,0	-2,0	-4,0
Zuidwest-Gelderland	3,8	2,5	6,2	-11,0	-7,0	-9,5
Gelderland	46,9	31,6	78,5	-5,5	-1,5	-4,0
Nederland	420,3	261,9	682,2	-2,0	2,0	-0,5

Bron: DBA Gelderland / Bureau Economisch Onderzoek, Provincie Gelderland

De jeugdwerkloosheid

Zoals reeds opgemerkt verliep de landelijke werkloosheidsontwikkeling in 1988 teleurstellend. Afgezet tegen deze situatie is de ontwikkeling van de jeugdwerkloosheid redelijk gunstig geweest. In de afgelopen twee jaar nam de jeugdwerkloosheid in Nederland af met 45.000 personen. Deze tendens komt ook tot uitdrukking in een gestaag dalende werkloosheid onder schoolverlaters. Naast de positieve invloed van de toegenomen werkgelegenheid liggen aan deze ontwikkeling ook demografische factoren ten grondslag. De eerste effecten van de ontgroening worden op de arbeidsmarkt aldus merkbaar.

Tabel 11. Jeugdwerkloosheid van mannen en vrouwen (x 1000 personen) en de werkloosheidsmutatie (afgerond op 0,5%), jaargemiddelden 1988

	werkloosheid			mutatie in %		
	Man	Vrw	Tot	Man	Vrw	Tot
Veluwe	3,0	3,2	6,1	-3,5	-6,5	-5,0
Achterhoek	2,3	2,6	5,0	-1,5	-1,5	-1,5
Arnhem/Nijmegen	6,6	6,9	13,4	-8,0	-10,0	-9,0
Zuidwest-Gelderland	0,9	1,1	2,0	-13,5	-15,5	-14,5
Gelderland	12,8	13,8	26,5	-6,0	-8,0	-7,0
Nederland	109,8	106,6	216,4	-3,5	-4,5	-4,0

Bron: DBA Gelderland / Bureau Economisch Onderzoek, Provincie Gelderland

De procentuele afname van de jeugdwerkloosheid in Gelderland bedroeg

bijna het dubbele van de Nederlandse. Vooral de vermindering in Zuidwest-Gelderland en in de regio Arnhem/Nijmegen was aanzienlijk. In vergelijking met de totale ontwikkeling vertoont het verloop van de jeugdwerkloosheid enige opvallende verschillen: de daling is hoger, de afname bij vrouwen is omvangrijker dan bij mannen en de regionale verschillen zijn groter.

De werkloosheid naar duur

Reeds enige jaren bestaat ongeveer de helft van de werkloosheid uit personen die al één jaar of langer werkloos zijn (de langdurige werkloosheid). Deze situatie is voornamelijk ontstaan in de periode 1982-1984, toen de langdurige werkloosheid explosief toenam. Sedertdien neemt de langdurige werkloosheid weer geleidelijk af. Bezien naar duur van de werkloosheid is de ontwikkeling in 1988 zeer bijzonder verlopen: de langdurige werkloosheid is sterk gedaald, de kortstondige werkloosheid is spectaculair toegenomen.

Tabel 12. Stand van de Gelderse werkloosheid naar duur (x 1000), en de procentuele mutatie, jaargemiddelden 1988.

duur van de werkloosheid in maanden	werkloosheid x 1000			mutatie in %		
	mannen	vrouwen	totaal	mannen	vrouwen	totaal
< 1	3,1	2,0	5,1	29	48	36
1 < 3	6,4	4,4	10,8	11	17	13
3 < 6	5,9	4,4	10,3	7	7	7
6 < 12	7,1	5,8	12,9	9	6	7
≥ 12	24,4	15,0	39,4	-17	-14	-16
Totaal	46,9	31,6	78,5	-5	-2	-4

Bron: DBA Gelderland / Bureau Economisch Onderzoek, Provincie Gelderland

Over de achtergronden van deze opmerkelijke ontwikkelingen bestaat op dit moment nog weinig inzicht. Wel kunnen een aantal oorzaken en redenen worden genoemd. In welke mate de verschillende factoren aan de ontwikkelingen hebben bijgedragen is echter niet bekend. Zo zal de daling van de langdurige werkloosheid mede bewerkstelligd zijn door het beleid van de Arbeidsbureau's. In 1988 is een intensief gebruik gemaakt van de werkgelegenheidsverruimende- en Plaatsingsbevorderende Maatregelen (MOA, MLW, PLW etc.). In 1988 hebben in Gelderland bijna 3.000 langdurig werklozen via een regeling een (tijdelijke) baan gevonden. Hiermee kan een substantieel deel van de daling verklaard worden. Een tweede oorzaak voor de verminderde langdurige werkloosheid ligt mogelijk in het effect van de zogenaamde herinschrijvingen. Het niet tijdig verlengen van de inschrijving bij het Arbeidsbureau leidt tot een administratieve verwijdering uit het werklozenbestand. Wanneer korte tijd later betrokkene zich opnieuw laat inschrijven begint de telling van de werkloosheidsduur eveneens opnieuw. Een aantal langdurig werklozen wordt aldus ten

onrechte als kortstondig werkloos aangemerkt. Het effect van dit soort herinschrijvingen is tweeledig: een verlaging van de langdurige werkloosheid en een stijging van de kortstondige werkloosheid. Tenslotte kan bij de groei van de werkloosheid in de categorieën die minder dan een jaar werkloos zijn, nog worden aangetekend dat het aantal herintredende vrouwen in 1988 is toegenomen. Algemeen wordt aangenomen dat in tijden van economische neergang een deel van de gehuwde werkloze vrouwen zich niet laat inschrijven bij het Arbeidsbureau in de verwachting toch geen baan te vinden. Dit verschijnsel staat bekend als het zogenaamde ontmoedigingseffect. Het is denkbaar dat thans onder invloed van de aangetrokken conjunctuur het omgekeerde plaatsvindt, waardoor in 1988 een verhoogde inschrijving is opgetreden.

De werkloosheid naar beroepsgroep

Onderverdeeld naar beroep is de werkloosheid bij de mannen het grootste in de categorie Personeel in algemene dienst. Bijna een kwart van de totale werkloosheid is hierin ondergebracht. Deze categorie vormt een vergaarbak van administratief niet elders in te delen beroepen. De aard van de werkzaamheden in deze beroepsgroep is door de grote verscheidenheid aan functies derhalve niet nader te duiden. De grootste daling van de werkloosheid heeft zich voorgedaan onder de relatief kleine beroepsgroep Houtbewerkers. Qua aantallen van meer belang is de daling van de werkloosheid in de belangrijke categorie Bouwpersoneel. Van alle onderscheiden categorieën is alleen onder het Landbouwpersoneel de werkloosheid gestegen. Deze toename moet gezien worden in het licht van de structureel dalende werkgelegenheid in de landbouw.

Tabel 12. Stand van de Gelderse werkloosheid naar beroepsgroep (x 1000), de procentuele ontwikkeling en de structuur, Mannen, jaargemiddelden 1988

Beroepsgroep	aantal ingeschreven mannen	mutatie in %	structuur in %
Bouwpersoneel	5,8	-15	12
Houtbewerkers	0,5	-23	1
Metaalbewerkers	5,8	-4	12
Landbouwpersoneel	2,0	1	4
Handelspersoneel	3,3	-4	7
Horeca personeel	2,1	-6	5
Vervoerspersoneel	2,7	-4	6
Kantoorpersoneel	4,3	-4	9
Onderwijzend personeel	2,7	-1	6
Soc. en geneesk. pers.	1,4	-6	3
Pers. algemene dienst	10,6	-5	23
Overige beroepsgroepen	5,6	0	12
Totaal	46,9	-5	100

Bron: DBA Gelderland / Bureau Economisch Onderzoek, Provincie Gelderland

Bij de vrouwen is de werkloosheid sterk geconcentreerd in de beroepsgroepen Kantoorpersoneel, Handelspersoneel en de categorie Sociaal- en geneeskundigpersoneel. Bij de omvangrijkste groep, het Kantoorpersoneel, is de werkloosheid in 1988 gestegen terwijl in dezelfde categorie bij de mannen een daling optrad. Bij het Handelspersoneel werd met 11% de grootste werkloosheidsdaling gerealiseerd. Overigens is de toeloop van schoolverlaters naar deze beroepsgroep groot. Ongeveer een kwart van de vrouwelijke werklozen die een handelsfunctie ambiëren bestaat uit schoolverlaters.

Tabel 13. Stand van de Gelderse werkloosheid naar beroepsgroep (X 1000), de procentuele ontwikkeling en de structuur, Vrouwen, jaargemiddelden 1988

Beroepsgroep	aantal ingeschreven vrouwen	mutatie in %	structuur in %
Kledingpersoneel	0,7	-2	2
Kappers en wasserij pers.	0,5	-5	2
Handelspersoneel	4,9	-11	15
Horeca personeel	2,2	-4	7
Kantoorpersoneel	7,0	4	22
Onderwijzend personeel	3,1	-3	10
Soc. en geneesk. pers.	5,0	-2	16
Huishoudelijk personeel	1,7	-11	5
Pers. algemene dienst	2,9	1	9
Overige beroepsgroepen	3,6	10	12
Totaal	31,6	-2	100

Bron: DBA Gelderland / Bureau Economisch Onderzoek, Provincie Gelderland

3.4 Uitgifte bedrijfsterrein

Parallel aan de conjuncturele opleving in de economie, is ook de uitgifte van bedrijfsterrein weer toegenomen. In aantallen hectares gerekend zijn vooral de verkopen op de Veluwe aanzienlijk. Wanneer de uitgifte gerelateerd wordt aan de omvang van de regionale bedrijvigheid, dan blijkt de verkoop in de regio Zuidwest-Gelderland relatief het hoogste te zijn.

In Arnhem/Nijmegen is de uitgifte naar verhouding opvallend laag. De verklaring hiervoor kan voor een deel worden gevonden in de dominante positie van de dienstensektor in dit gebied. Kantooractiviteiten zijn slechts zelden op bedrijfsterreinen gelocaliseerd. Ook nieuwbouw, uitbreidingen en verplaatsingen worden bij uitzondering op een bedrijfsterrein gerealiseerd. De groei van de dienstensektor heeft aldus een geringe invloed op de uitgifte van bedrijfsterreinen.

Tabel 14. Uitgifte van bedrijfsterrein in netto ha., 1982-1987

	1982	1983	1984	1985	1986	1987
Veluwe	6	12	15	15	48	45
Achterhoek	7	9	4	14	11	31
Arnhem/Nijmegen	26	8	17	24	23	28
Zuidwest-Gelderland	2	1	1	14	16	18
Gelderland	41	30	37	67	98	122

Bron: Enquête RPD, ministerie EZ, provincie Gelderland, dienst ROV

In tabel 15 staat een overzicht van de voorraad bedrijfsterrein. Een deel van de totale voorraad is direct uitgifbaar, de rest is in voorbereiding of zit in de planning. In de tijd gezien is de totale voorraad afgenomen van ruim 1.200 hectare in 1981 tot nog geen 900 hectare in 1987. Het tempo waarin de planning wordt uitgevoerd en de terreinen voor de markt beschikbaar komen houdt gelijke tred met de verkopen. De afgelopen 15 jaren stabiliseerde de direct uitgifbare voorraad bedrijfsterrein zich rondom de 450 hectare.

Tabel 15. Totale voorraad bedrijfsterrein en de daarvan direct uitgifbare hoeveelheid, stand per 31-12, netto ha.

	Veluwe	Achter- hoek	Arnhem/ Nijmegen	Zuidwest- Gelderland	Gelder- land
Totale voorraad bedrijfsterrein:					
1982	348	238	380	171	1.137
1983	341	212	397	169	1.119
1984	329	218	381	183	1.111
1985	255	215	350	166	986
1986	235	210	335	159	939
1987	219	179	352	145	895
waarvan direct uitgifbaar:					
1982	121	109	143	48	421
1983	141	112	157	52	462
1984	140	127	137	53	457
1985	170	128	122	56	476
1986	128	122	145	54	449
1987	122	116	161	62	461

Bron: Enquête RPD, ministerie EZ, provincie Gelderland, dienst ROV

Tabel 1. Arbeidsvolume (X 1.000 arbeidsjaren) 1986, Nederland, Gelderland en de Gelderse Corop-gebieden.

	Ned	Gld	vel	Ach	A/N	ZWG
1 LANDBOUW, BOSBOUW EN VISSERIJ	269	44,2	13,5	16,5	7,0	7,2
2 Voedingsmid.ind. veehouderij						
3 Voedingsmid.ind. overige prod. >	162	20,4	8,5	5,7	5,0	1,2
4 Dranken en tabaksprodukten						
5 Textiel-, kleding- en lederind.	47	5,8	1,3	2,6	1,7	0,2
6 Hout- en bouwmaterialenind.	68	11,6	1,9	3,3	3,0	3,4
7 Papier- en grafische industrie	106	15,9	5,2	6,0	4,0	0,7
8 Chemische- en rubber industrie	115	12,2	4,3	1,5	5,0	1,4
9 Basismetaalindustrie	34	2,5	0,8	0,7	1,0	0
10 Metaalprod- en optische ind.	194	24,6	6,7	7,3	8,0	2,6
11 Electro-technische industrie	104	7,5	1,8	1,1	4,3	0,3
12 Transportmiddelenindustrie	65	3,9	0,9	0,4	2,0	0,6
13 Aardolie-industrie	18	0	0	0	0	0
2-13 INDUSTRIE	913	104,4	31,4	28,6	34,0	10,4
14 Delfstofwinning	3	0,3	0	0	0,2	0,1
15 Openbare nutsbedrijven	46	5,3	1,0	0,9	3,0	0,4
2-15 NIJVERHEID	962	110,0	32,4	29,5	37,2	10,9
16 BOUWNIJVERHEID	343	37,9	13,5	6,9	13,5	4,0
17 woningbezit	13	1,6	0,4	0,4	0,7	0,1
18 Handel	731	76,2	24,9	15,3	26,5	9,5
19 Zee- en luchtvaart	37	0	0	0	0	0
20 Transport- en communicatie bedr.	293	26,4	6,6	4,8	12,1	2,9
21 Bank- en verzekeringswezen	178	18,7	8,1	2,0	7,6	1,0
22 Andere tertiaire diensten	520	56,6	17,6	9,1	25,4	4,5
23 Medische en veterinaire diensten	335	41,0	13,9	6,9	18,3	1,9
24 Andere kwartaire diensten	262	30,5	11,8	4,7	12,4	1,6
17-24 DIENSTEN	2369	251,0	83,3	43,2	103,0	21,5
1-24 BEDRIJVEN	3943	443,1	142,7	96,1	160,7	43,6
25 OVERHEID	729	81,5	29,6	12,1	34,6	5,2
1-25 TOTAAL	4672	524,6	172,3	108,2	195,3	48,8

Bron: Nationale cijfers: CPB/CBS; Regionale cijfer: Bureau Economisch Onderzoek, Provincie Gelderland

Tabel 2. Produktiestructuur op basis van werkgelegenheidsaandelen (arbeidsjaar-
en) 1973, Nederland, Gelderland en de Gelderse Corop-gebieden.

	Ned	Gld	vel	Ach	A/N	ZWG
1 LANDBOUW, BOSBOUW EN VISSERIJ	6,6	9,8	9,7	17,9	3,9	15,3
2 Voedingsmid.ind. veehouderij						
3 Voedingsmid.ind. overige prod. >	4,4	4,4	6,3	4,5	2,9	2,4
4 Dranken en tabaksprodukten						
5 Textiel-, kleding- en lederind.	2,6	2,8	1,8	5,8	2,1	0,4
6 Hout- en bouwmaterialenind.	2,2	3,9	2,0	4,5	3,0	7,7
7 Papier- en grafische industrie	2,5	3,3	3,7	5,1	2,4	1,4
8 Chemische- en rubber industrie	2,7	3,0	3,0	1,6	3,9	2,3
9 Basismetaalindustrie	0,8	0,4	0,5	0,5	0,4	0
10 Metaalprod- en optische ind.	5,0	6,1	5,0	7,9	5,5	5,0
11 Electro-technische industrie	2,6	1,9	1,9	1,1	2,7	0,5
12 Transportmiddelenindustrie	1,9	1,0	0,6	0,5	1,3	1,3
13 Aardolie-industrie	0,3	0	0	0	0	0
2-13 INDUSTRIE	24,9	26,7	24,8	31,6	24,0	21,0
14 Delfstofwinning	0,1	0,1	0	0	0,1	0,2
15 Openbare nutsbedrijven	0,9	0,9	0,2	0,5	1,8	0,8
2-15 NIJVERHEID	25,9	27,6	25,0	32,1	25,9	22,1
16 BOUWNIJVERHEID	9,9	10,3	10,1	8,9	10,8	9,8
17 woningbezit	0,2	0,1	0,2	0,1	0,2	0,2
18 Handel	16,1	13,4	12,6	13,2	14,4	18,8
19 Zee- en luchtvaart	0,8	0	0	0	0	0
20 Transport- en communicatie bedr.	5,6	4,4	3,0	3,5	6,1	4,6
21 Bank- en verzekeringswezen	3,2	2,8	3,9	1,7	2,8	1,5
22 Andere tertiaire diensten	9,0	7,9	8,9	5,2	9,1	8,6
23 Medische en veterinaire diensten	5,2	4,9	4,0	4,4	6,2	4,1
24 Andere kwartaire diensten	4,7	5,8	6,9	4,0	6,5	3,5
17-24 DIENSTEN	44,8	39,2	39,5	31,9	45,3	41,3
1-24 BEDRIJVEN	87,3	86,9	84,3	90,8	85,9	88,5
25 OVERHEID	12,7	13,1	15,7	9,2	14,1	11,5
1-25 TOTAAL	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Bron: Bureau Economisch Onderzoek, Provincie Gelderland

Tabel 3. Produktiestructuur op basis van werkgelegenheidsaandelen (arbeidsjaar-
en) 1986, Nederland, Gelderland en de Gelderse Corop-gebieden.

	Ned	Gld	vel	Ach	A/N	ZWG
1 LANDBOUW, BOSBOUW EN VISSERIJ	5,8	8,4	7,8	15,2	3,6	14,8
2 Voedingsmid.ind. veehouderij						
3 Voedingsmid.ind. overige prod. >	3,5	3,9	4,9	5,3	2,6	2,5
4 Dranken en tabaksprodukten						
5 Textiel-, kleding- en lederind.	1,0	1,1	0,8	2,4	0,9	0,4
6 Hout- en bouwmaterialenind.	1,5	2,2	1,1	3,0	1,5	7,0
7 Papier- en grafische industrie	2,3	3,0	3,0	5,5	2,0	1,4
8 Chemische- en rubber industrie	2,5	2,3	2,5	1,4	2,6	2,9
9 Basismetaalindustrie	0,7	0,5	0,5	0,6	0,5	0
10 Metaalprod- en optische ind.	4,2	4,7	3,9	6,7	4,1	5,3
11 Electro-technische industrie	2,2	1,4	1,0	1,0	2,2	0,6
12 Transportmiddelenindustrie	1,4	0,7	0,5	0,4	1,0	1,2
13 Aardolie-industrie	0,4	0	0	0	0	0
2-13 INDUSTRIE	19,7	19,9	18,2	26,4	17,4	21,3
14 Delfstofwinning	0,1	0,1	0	0	0,1	0,2
15 Openbare nutsbedrijven	1,0	1,0	0,6	0,8	1,5	0,8
2-15 NIJVERHEID	20,6	21,0	18,8	27,3	19,0	22,3
16 BOUWNIJVERHEID	7,3	7,2	7,8	6,4	6,9	8,2
17 woningbezit	0,3	0,3	0,2	0,4	0,4	0,2
18 Handel	15,6	14,5	14,5	14,1	13,6	19,5
19 Zee- en luchtvaart	0,8	0	0	0	0	0
20 Transport- en communicatie bedr.	6,3	5,0	3,8	4,4	6,2	5,9
21 Bank- en verzekeringswezen	3,8	3,6	4,7	1,8	3,9	2,0
22 Andere tertiaire diensten	11,1	10,8	10,2	8,4	13,0	9,2
23 Medische en veterinaire diensten	7,2	7,8	8,1	6,4	9,4	3,9
24 Andere kwartaire diensten	5,6	5,8	6,8	4,3	6,3	3,3
17-24 DIENSTEN	50,7	47,8	48,3	39,9	52,7	44,1
1-24 BEDRIJVEN	84,4	84,5	82,8	88,8	82,3	89,3
25 OVERHEID	15,6	15,5	17,2	11,2	17,7	10,7
1-25 TOTAAL	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Bron: Bureau Economisch Onderzoek, Provincie Gelderland

Tabel 4. Gemiddelde procentuele mutatie van het arbeidsvolume
(afgerond op 0,5% en het niveau 1988 (x 1.000 arbeids-
jaren)

	niveau x 1.100	procentuele mutatie per jaar		
	1988	1987	1988	1989
VELUWE				
Landbouw	13,5	0	0	-1
Industrie	32,8	1,5	-0,5	0,5
Bouw	14,4	3	3,5	0
Diensten	86,7	2,5	2	2
Overheid	29,7	0,5	0	-0,5
Totaal	177,1	1,5	1	1
ACHTERHOEK				
Landbouw	16,2	-0,5	-1	-1
Industrie	29,0	1,5	-0,5	1
Bouw	7,4	3	4	0
Diensten	45,2	2,5	2	2
Overheid	12,1	0	0	-1
Totaal	110,8	1,5	1	1
ARNHEM/NIJMEGEN				
Landbouw	7,0	0	0	-1,5
Industrie	37,6	1,5	-0,5	0,5
Bouw	14,2	2	3	0
Diensten	107,7	2,5	2	2
Overheid	34,6	0	0	-0,5
Totaal	201,1	1,5	1	1
ZW-GELDERLAND				
Landbouw	7,1	-1,5	0	-1,5
Industrie	11,0	1	0	0
Bouw	4,0	0	0	0
Diensten	22,2	2	1,5	1,5
Overheid	5,2	0	0	-0,5
Totaal	49,5	1	0,5	0,5
GELDERLAND				
Landbouw	43,8	-0,5	-0,5	-1
Industrie	111,3	1,5	-0,5	0,5
Bouw	40,0	2,5	3	0
Diensten	261,8	2,5	2	2
Overheid	81,8	0	0	-0,5
Totaal	538,5	1,5	1	1
NEDERLAND				
Landbouw	265	-1	-1	-1
Industrie	966	0,5	-0,5	0,5
Bouw	356	2	2	0
Diensten	2449	2	1,5	2
Overheid	730	0	0	-0,5
Totaal	4766	1	1	1

Bron: CPB / Bureau Economisch Onderzoek, Provincie Gelderland